

Laczi Júlia

VERDI: GIOVANNA D'ARCO

Előadásom témája Verdi egyik ifjúkori operája. Megírásának és bemutatásának felidézése mellett a Giovanna d'Arco magyarországi ősbemutatójának körülményeit is felelevenítem, ugyanis ez az esemény a Szegedi Nemzeti Színházban történt. Az alábbi összegzésből kitűnik, hogy Verdi e korszakának Magyarországon még be nem mutatott operái közül Pál Tamás, a Szegedi Nemzeti Színház zeneigazgatója, karmestere előszeretettel válogatott, hiszen az 1850-ben bemutatott Stiffelio első magyarországi előadása 1998. júniusában – igaz csak koncertszerű előadásban – szintén az ő nevéhez és Szegedhez köthető. Ezek mellett a 2005-ben, a Liszt Ferenc Zene-művészeti Egyetemen elhangzott Alzira ősbemutatójának karmestere is Pál Tamás volt.

Verdi életművét négy alkotói korszakra oszthatjuk:

- I. 1840-1850
- II. 1850-1855
- III. 1855-1871
- IV. 1887-1901

Az első alkotói korszak tíz éve alatt tizenöt operája került bemutatásra, (A lombardok – a Párizsi Opera számára írt átdolgozását is beleszámítva – tizenhat), ez több mint az elkövetkező évek összes alkotása.

Az alábbi táblázatban összegeztem az első korszak operáit, az eredeti és a magyar bemutatók helyét, idejét:

Cím	Eredeti bemutató	Magyarországi bemutató
Oberto, San Bonifacio grófja	1839. nov. 17. Scala	
A pünkösdi királyság	1840. szept. 3. Scala	
Nabucco	1842. márc. 9. Scala	1847. jan. 2. Nemzeti Színház
A lombardok	1843. febr. 3. Scala	1974. ápr. 7. Erkel Színház
Ernani	1844. márc.9. La Fenice, Velence	1847. febr.3. Nemzeti Színház

A két Foscari	1844. nov. 13. Teatro Argentina, Róma	1850. dec. 9. Nemzeti Színház
Giovanna d'Arco	1845. febr. 15. Scala	1979. máj.4. Szegedi Nemzeti Színház
Alzira	1845. aug. 12. San Carlo, Nápoly	2005. márc. 20. Liszt Ferenc Zeneműv. Egy. (koncertsz. ea.)
Attila	1846. márc. 17. La Fenice, Velence	1972. júl. 7. Margitszigeti Szabadtéri Színpad
Macbeth	1847. márc. 14. Teatro di Pergola, Firenze	1848. febr. 26. Nemzeti Színház
A haramiák	1847. júl. 22. Her Majesty's Theatre, London	1853. máj. 5. Nemzeti Színház
Jerusalem	1847. nov. 22. Párizs, Opera	
A kalóz	1848. okt. 25. Teatro Grande Trieszt	2013. ápr. 25. Művészetek Palotája
A legnanói csata	1849. jan. 27. Teatro Argentina, Róma	
Luisa Miller	1849. dec. 8. San Carlo, Nápoly	1851. máj. 3. Nemzeti Színház
Stiffelio	1850. okt. 16. Teatro Grande Trieszt	1998. jún. Szeged (koncertsz. ea.) 2013. ápr. 8. Magyar Áll. Operaház (koncertsz. ea.)

A Verdi által is a „gályarabság éveinek” nevezett időszak az Oberto, San Bonifacio grófja bemutatójával kezdődött, ami valószínűleg az 1836-os Rocester átdolgozása. Ezt követte ennek a korszaknak egyetlen vígoperája A pünkösdi királyság, amely megbukott a bemutatón. A Nabucco 1842-ben végre hatalmas sikert aratott, majd A lombardok, az Ernani, A két Foscari következett a Giovanna d'Arco közvetlen előzményeként.

Ezek az évek a kemény munka jegyében teltek, Verdit szerződések kötötték a színházakhoz, kiadóhoz, a bemutatók mellett nyomon követte korábbi darabjainak felújításait, sokat utazott, egy-egy énekes kívánságára új áriát is írt. Ez a leterheltség gyakori megbetegedéseiben is közrejátszott.

A két Foscari bemutatója után, 1844. november végén már a Giovanna d'Arcon dolgozott, alig négy hét alatt megírta, a Scala 1845. februárjában pedig már be is mutatta. Még ugyanebben az évben volt a premierje Alzira című operájának, majd 1846-ban az Attilának. 1847-ben három operája is színpadra került: a Macbeth, A haramiák és a Jerusalem. 1848-ban Triesztben mutatták be A kalózt, egy évvel később A legnanóni-csatát és a Luisa Miller-t. A korszak utolsó operája az 1850-ben bemutatott Stiffelio volt. A felsorolásból is kitűnik, hogy egyik operája a másik után született, Verdi ekkor még „...nem teljesen kiforrott zeneszerző egyéniség. Ilyen körülmények között természetes, hogy a „gályarabság”- operák színvonala minden, csak nem egyenletes. Nagyszerű részek váltakoznak üresjáratokkal, ihletett, sőt korszakos jelentőségű megoldások semmitmondó sablonokkal.”¹

Verdi első alkotói korszakának jellemzői a következőkben összegezhetők:

1. E korszak operái a risorgimento, azaz az Itália-egyesítés lázában születtek, nem kevés utalással a korabeli politikai helyzetre, így e művei gyűjtő hatású, magával ragadó részletei által erős, tömegmegmozgató sikerek lettek.
2. A librettók Verdi vonzódását jelzik a világirodalom nagy romantikus témái iránt. (Byron, Shakespeare, Schiller, Voltaire műveiből válogatott.)
3. Operái a bel canto hagyomány, a scittura-technika (a kor operairási receptje) ötvözete. Ahogy egyre inkább megtalálja saját drámai hangját, úgy csökken Bellini, Donizetti hatása.

A Giovanna d' Arco librettója Temistocle Solera műve, Schiller 1801-ben Weimarban írt Die Jungfrau von Orleans c. drámája alapján. A történetet Solera választotta, aki a munka során nem csak eltorzította, hanem „alapelemeire redukálta”² azt.

Schiller drámáját kiegészítette egy szerelmi szállal VII. Carlo és Giovanna között. Az előző operákhoz hasonlóan „a már bizonyítottan jövedelmező énekes-történelmi tabló lehetőségeinek további kiaknázása volt a cél, s ehhez járult még az az újdonság, hogy itt a prima donnában összpontosul a teljes drámai mondanivaló.”³

A bemutaton a címszerepet Erminia Frezzolini énekelte, VII. Carlo szerepében Antonio Poggi, Giacomo szerepében pedig Filippo Collini lépett fel. A karmester Eugenio Cavallini volt.

---

¹ Várnai Péter: Johanna Magyar Hírlap 1979 május 15.

² Julius Budden: Verdi Európa Kiadó Budapest 2007. 42. p.

³ Julius Budden: Verdi Európa Kiadó Budapest 2007. 42. p.

Az opera három felvonásban íródott prológgal. A bemutató után Verdi így írt: „...kétségtelenül ez a legjobb valamennyi operám közül”.⁴ Pedig ekkor már túl van a Nabuccón, az Ernánin, A lombardokon. Az opera akkora siker lett, amelyet Verdi kívánhatott magának, viszont a mű kritikai fogadtatása tartózkodó, ellentmondásos volt. „Többen megjegyzték, hogy ismétli önmagát, s hogy néhány szép pillanaton túl az opera egészében híján van az igazi ihletnek.”⁵

Kétségtelen az opera nehéz terhe a librettó. Valószínű, hogy a sürgető határidő miatt engedett eredeti elvárásaiból Verdi, aki nagyon igényes volt a szövegkönyveivel szemben. Solera a hősnő tragédiáját abban mutatja meg, hogy az égi sugallat ellenére enged a démoni hangoknak, a földi érzelmeknek, úgy érzi, nem tudja megmenteni hazáját az angoloktól, mert lelkében visszhangot kelt a trónörökös szerelmi vallomása. A másik két szereplő a trónörökös, akit a történelmi tényekkel ellentétben valóságos hősnak, talpig férfinak mutat be, valamint Giacomo, Giovanna apja, aki vallási fanatizmusból hol elárulja lányát, hol kiszabadítja az angolok börtönéből. Johanna sem máglyán hal tűzhalált, hanem a harctéren szerez halálos sebet.

„A történelmi hűségtől való eltérés már Schillernél is konfliktusokat vehetne föl, nézetem szerint a történelmi tényeket, Johanna politikai érdekből történő kiszolgáltatását és megégettetését azért változtatta meg a szerző, mert egy romantikus költő nem tehetette áruulás tárgyává népének példaképét. Máskülönb a történelmi alakok sorsa, hogy a művészetben gyakran használtak föl ürügyként bizonyos fajta költői értelmezésre.”⁶ – nyilatkozta a szegedi előadás rendezője Horváth Zoltán.

A Giovanna d’Arcot 1845. decemberében Velencében is bemutatták és ahogy Vincent Sheean Verdi monográfiájában megemlíti szép anyagi haszonnal járta be Európa operaházait. Magyarországon Erkel Ferenc viszont, aki a Nabuccot az Ernánit, a Macbeth-et, a Rigolettót, A trubadúrt, a Traviatát az eredeti után néhány évvel már bemutatta a Nemzeti Színházban, ezt az operát nem. Erre több mint 130 évvel az eredeti bemutató után a Szegedi Nemzeti Színházban került sor 1979. május 4-én.

Verdi életművét mindig, mindenhol játszották. A számokat tekintve is az ő darabjai kerültek legtöbbször előadásra. Ezzel szemben az első alkotói korszak műveit tekintve megfigyelhető, hogy hosszú szünet után, csak az 1960-70-es évektől kezdve éltek reneszánszukat. Az operaházak, karmesterek, rendezők felismerték, hogy a „gályarabság éveinek” alkotásai érdeme-

---

⁴ Nikolényi István: Az opera Johannája Tiszatáj 1979. XXXIII. évf. 6. szám

⁵ Julius Budden: Verdi Európa Kiadó Budapest 2007. 43. p.

⁶ Nikolényi István: Johanna az operában Délmagyarország 1979. május 3.

sek az újragondolásra. Magyarországon 1972-ben mutatták be az Attilát a Margitszigeti Szabadtéri Színpadon. 1974-ben pedig A lombardok ősbemutatójára került sor az Erkel Színházban.

Ezeket megelőzte azonban a Nabucco 1959-es szegedi előadása, amely az 1847-es Erkel által vezényelt bemutató után egyfajta „újrafelfedezése” volt Verdi művének. Ez Vaszy Viktornak köszönhető. Gyémánt Csilla A szegedi operaálom c. munkájában így idézi fel ezt az időszakot: „... (Vaszy) szenvedélyesen hitt abban, hogy a magyar művészi, zenei életet decentralizálni kell. A fejlődés útját az egyéni utakon járó vidéki operában látta. Manapság ezt úgy mondanánk alkotóműhelyt hozott létre.”⁷ Az említett Nabucco mellett A szicíliai vecsernye Szegeden bemutatott változata sem volt addig hallható a magyar közönség számára. Vaszy Viktor második szegedi korszakában a majdnem teljesnek mondható Verdi és Puccini repertoár kialakítása, a leghíresebb Wagner operák bemutatása mellett addig „... ismeretlen, vagy elfeledett remekművek színrehozatalával a szegedi opera egyéni arculatát kívánta megteremteni.”⁸

A Vaszy örökség és hagyomány folytatását vállalta utóda Pál Tamás a Giovanna d'Arco színrevitelével. Az előadást magyar nyelven, Johanna címmel hirdették meg. Az eredetileg két képből álló prologót és a három felvonást összevonva két felvonásban játszották. Az előadás létrehozói Pál Tamás karmester, Horváth Zoltán rendező, Csikós Attila díszlettervező, Vágvölgyi Ilona jelmeztervező voltak. A szöveget Dalos László fordította. Pál Tamás a premier előtt nyilatkozva a legfontosabb feladatának azt tekintette, hogy azok „sablonok,” melyek bő évszázada – Verdi korában – „... még az életből fakadtak, tehát eredetiségük, korszerűségük volt, a ma ember számára akkor tud élményt adni, ha annak elfogadjuk saját korában nyújtott jelentőségét és ennek tudatában adjuk elő.”⁹

A darab színpadra állítását egy dolog bizonyosan megnehezítette. Az 1970-es évek végén a színház felújítása halaszthatatlanná vált. A társulat átköltözött a mai Belvárosi Mozi épületébe, ahol ezután csaknem 10 évig játszottak. A Zenés Színház színpada, technikai felszereltsége természetesen sokkal kisebb és gyengébb volt, így a rendezőnek, a díszlettervezőnek sok eredeti ötlettel kellett ezt a hátrányt áthidalnia. Csikós Attila eszköztelen színpadképét egy szárnyas-oltárra emlékeztető aranyozott dombormű vette körül, amely Johanna életének három nagy pillanatát ábrázolta, (Égi szózat, Orleans bevétele, reimsi koronázás) Sós András szobrászművész alkotása.

---

⁷ Gyémánt Csilla: A szegedi operaálom Tiszatáj 1993. 6. szám

⁸ Gyémánt Csilla: A szegedi operaálom Tiszatáj 1993. 6. szám

⁹ Nikolényi István: Johanna az operában Délmagyarország 1979. május 3.

A díszlet lehetővé tette a rendező számára a kórus mozgatóját, az olyan tömegeket megmozgató képek megkomponálását, mint a koronázási jelenet. Korabeli kritikák kiemelik Pál Tamás karmesteri munkáját, aki „...kitűnően érzi a korai Verdi stílus (...) monumentális, indulós-cabalettás, trivialisában is magával ragadóan erőteljes hangját.”¹⁰

Dicsérik a kórus és a zenekar teljesítményét. A kórust Verdi új feladattal látta el – szellemkarként – ők személyesítették meg a Johannához szóló angyalokat és démonokat. (A karigazgató Molnár László)

A három nagy szerepben a Johannaként bemutatkozó Bajtay-Horváth Ágota, VII. Károlyként Juhász József, Jakabként Gyimesi Kálmán kiegyensúlyozott, jó, megbízható alakítással örvendeztette meg a közönséget. Johanna szerepe, (Verdi első alkotói korszakára jellemzően) kitűnő bel canto technikát, ugyanakkor drámai erőt is kíván. Ezt a társulat fiatal énekesnője Bajtay-Horváth Ágota „...zeneileg makulátlan, technikailag szépen kidolgozott, (...) sugárzóan intenzív, drámai töltésű (...) előadásban teljesítette, aki csupán a vége felé veszít az erejéből.”¹¹

„Gyimesi Kálmán emberarcát igyekszik felmutatni az apának és olaszos baritonjával, megejtően szép dallamformálásával Verdire hivatkozik, neki higgyünk ne Solerának.”¹²

A kritikák a bemutatót dicséretes, méltó vállalkozásnak tartották egy olyan operatársulattól, amelyet hagyományai ilyesmire köteleznek. Néhány évvel a magyar nyelvű bemutató után 1981-ben az olasz nyelvű változat is előadásra került. Terebessy Éva, Sebastian Gonzales, Egri László csatlakozott az eredeti szereplőkhöz. Ez a produkció a következő évben bemutatásra került Hollandiában, NSZK-ban és Ausztriában is.

Összefoglalásként elmondható, hogy a Giovanna d' Arco és a többi Verdi első alkotói korszakához köthető művei bizonyítják, ezek az operák „...tartalmazzak egynéhány, nem is kevés olyan részletet, amelyek előre mutatnak, amelyek fontos állomásai Verdi fejlődésének, s amelyek egyszerűen szépek és magával ragadóak. A fejlődés állomásai ezek a darabok, s egyben Verdi egyénisége kibontakozásának mérföldkövei.”¹³

Másrészt Johanna, a népszabadító hős alakja, ugyanúgy, mint a korszak többi operájának történelmi tablóból áradó egyéb példák lelkesítették, kitarásra biztatták a Habsburg és Bourbon elnyomás alatt szenvedő olasz népet, kifejezték annak szabadságvágyát, így szolgálva a nemzetté válás eszméjét.

---

¹⁰ Várnai Péter: Johanna Muzsika 1979. XXII. évf. 7. szám

¹¹ Nikolényi István: Az opera Johannája Tiszatáj 1979. XXXIII. évf. 6. szám

¹² Nikolényi István: Az opera Johannája Tiszatáj 1979. XXXIII. évf. 6. szám

¹³ Várnai Péter: Johanna Muzsika 1979. XXII. évf. 7. szám